

Према томе упоређење капиталистичке, класичне својине и оног што се неприкладно зове социјалистичка својина могуће је само са спољног, техничког, површног гледишта, а не с унутрашњег, суштинског. Ова површна и ограничена сличност постоји, међутим, са своје стране (на садашњем ступњу развоја социјалистичког права), само у области оног што се зове социјалистичка својина — у области права управљања. С техничког, спољног гледишта, ово право је истоветно са својином, иако није ни најмање то.

7. — Оно што је тачно за социјалистичку својину није мање тачно за сва друга субјективна социјалистичка права, како стварна тако и лична. Сва та права су само привидна и за њих није прикладан назив право. То нису субјективна права — то су само надлежности.

Чињеница да у социјалистичком праву постоје само надлежности веома је важна за добро функционисање социјализма и за добро вршење ових надлежности. Доста честа самообмана да то нису надлежности него права субјективна права доводи само до рђавих последица.

8. — У осталом, нек буде допуштено да се на крају каже да, упоредо с процесом социјализације (који се врши чак и несвесно и против воље државе такође и у капиталистичким земљама) врши се и одговарајући процес преображаја субјективних права у надлежности. Ово је добро назирао већ и Диги (Duguit). У том процесу постоје средства помоћу којих се остварује овај преображај. Правна наука треба да их изучава. Овде нам се чини да се могу разликовати две основне врсте тих правних средстава. Прва се састоји у непосредним конкретним ограничењима субјективних права, и у првом реду права својине, као извора и основе свих других права. Ова ограничења су добро позната. Другу врсту чини установа злоупотребе права. Ова стара установа је увек употребљавана да би се удахнуо друштвени ако не и социјалистички дух субјективним правима. У садашњем стању друштвеног и правног развоја она се употребљава управо као средство социјализације субјективних права, што, уствари, с правног гледишта, значи: њиховог претварања у надлежности.

Тако нас проучавање социјалистичке својине и њено упоређивање с капиталистичком својином води утврђивању опште еволуције самог субјективног права и тиме и права уопште, чији је веома значајан део управо субјективно право. Али, маколико био велики тај значај, очигледно је да субјективно право није уопште битно за право, за правни поредак као такав, јер правни поредак може постојати и без субјективних права, служећи се искључиво надлежношћу. А еволуција права нам показује, управо, да субјективно право све више ишчезава у корист надлежности.

Др. Рад. Д. Лукић

НЕШТО О ФИДУЦИЈАРНИМ ПРАВНИМ ПОСЛОВИМА

1. — Фидуцијарни посао у ужем смислу је посао у коме једно лице — фидуцијант преноси једно право на друго лице — фидуцијара, и истовремено уговоре: прво, да фактичко економско дејство преноса буде уже него што је садржина пренетог права, и друго, да по постизању тога еко-

номског дејства фидуцијар то право врати на фидуцијанта. Ту уствари имамо два уговора: први је уговор о преносу права (посао о преносу), а други је уговор о ограничењу економског дејства преноса и о враћању права по постизању тога дејства (правни посао о самој „фидуцији“). На пример, једно лице пренесе на друго својину неких ствари али истовремено уговори да стицалац неће уживати ствари као власник него ће само управљати тим стварима (на пример, пољопривредним добром), или да ће оне служити за обезбеђење потраживања према преносиоцу. Према томе фактички, економски власник остаће у тим примерима и даље преносилац. Или неко цедира потраживање само ради наплате. Ту је цесонар, нови поверилац, фидуцијар. Али фактички поверилац, фактички ималац потраживања остао је и даље цедент. У свим тим случајевима фидуцијар се обавезује да ће право у питању, својину или потраживање, вратити на фидуцијанта по постизању економског циља, рецимо обезбеђења потраживања, управљања пољопривредним добром, итд.

Фидуцијарни посао је сличан симулованом. И код симулованог посла изгледа да имамо два посла која се истовремено закључују. Али код симулованог посла странке хоће само један посао, тзв. дисимулован, док други, симулован, странке неће, он уствари не постоји. Он се само симулује, ствара се привид према трећим лицима као да постоји управо тај симулован посао да би се прикрио дисимулован. На пример, странке закључе уговор о поклону, а претстављају, рецимо ради плаћања мањег пореза, да је реч о куповини и продаји. Ту, дакле, странке уствари закључују само један посао: поклон. Куповина и продаја не постоји, он се само симулује. Друго, ово симуловање је увек усмерено према трећим лицима да би се изиграо закон или постигао други недозвољени циљ. Код фидуцијарног посла, прво, странке хоће оба посла и посао о преносу и посао о фидуцијарном ограничењу тога преноса, а оба ова посла су дозвољена. Друго, оба посла изазивају дејства само међу странкама, ниједан посао није усмерен према трећим лицима, нити се хоће постићи недозвољено или скривено дејство према њима.

Имамо извесне случајеве када не постоји фидуцијарни посао у горе изнетом смислу али постоји слична ситуација по томе што правно дејство неког посла разилази се од економског. Такав је случај код комисионог посла. Комисиони посао је скривено или тзв. „посредно“ заступништво. Док у заступништву заступник врши правне радње у име и за рачун заступника, у комисионом послу комисионар врши правне радње у своје име али за рачун комитента. (А израз „за рачун комитента“ значи да се дејство правног посла, и активно и пасивно, остварује у *имовини* комитента.) *Правно*, дакле, комисионар закључује посао. Он је купац, продавац, зајмодавац или зајмопримац, итд. Но економски је комитент купац, продавац, зајмодавац, итд. И ту се, дакле, разилази правно дејство од економског. Ипак, комисиони посао се разликује од фидуцијарног по томе што, док фидуцијар из своје имовине преноси неко право на фидуцијанта (иако објект тога права, економска вредност на коју се право односи, остаје у његовој имовинској маси), комисионар не преноси на комитента никакво право. Он преноси на њега овлашћење да за његову имовину стиче права

и обавезе, али то овлашћење остаје скривено пред трећим лицима са којима комитент закључује послове. Стога комитент та права и обавезе прво стиче за себе, па тек онда их уступа (односно преноси, према томе о каквим је правима реч).

Ту спада још и посао са подметнутим лицем (*prête-nom, Strohmann*). Лице које погађа економско дејство правног посла не жели да се и правно појави у послу, већ уместо себе подметне друго лице. Међутим, то подметнуто лице није комитент јер се подметање врши са знањем саговорача. Посао није ни симулован јер се закључује само један посао који странке стварно хоће.

Ипак, комисиони посао и посао са подметнутим лицем чини са фидуџијарним послом у горе изнетом ужем смислу једну ширу целину због разилажења економског и правног дејства. Зато све ове послове можемо назвати фидуџијарним пословима у ширем смислу. За све те послове је заједничко да, прво, сами учесници у послу хоће разилажење економског и правног дејства, и друго, то разилажење не сме бити усмерено према трећим лицима, не сме бити учињено ради постизања недозвољеног резултата или ради изигравања прописа уопште. У том случају већ није реч о фидуџијарном послу већ о симулованом и фиктивном или евентуално неком другом забрањеном послу (иако у том послу могу постојати и неки елементи фидуџијарног посла). Тако, на пример, ако се врши фидуџијарни пренос својине ради обезбеђења фидуџијарног потраживања у циљу да се изигра тзв. *lex commissoria* (тј. пропис којим се забрањује залогопримцу да постане власник заложене ствари у случају неисплате дуга, или да се из заложене ствари наплати без јавне продаје), или се прикрива противзаконита камата, посао и није фидуџијаран него је симулован: дисимулован посао је залога а продаја предмета залог залогопримцу је симулована (уз то, разуме се, дисимулован посао, рецимо залог, не мора бити забрањен посао). Или комитент, да би изиграо саговорача неће, да преговара лично с њим, него увлачи слабо солвентног комисионара. У том случају посао који комисионар закључи је неважећи јер је неморалан: они стварно и неће комисиони однос него хоће да изиграју прописе и поштене пословне обичаје. Или да узмемо други пример, када се једно лице издаје за друго при закључењу уговора, или потписује друго лице без овлашћења тога лица. У том случају или постоје незвано вршење туђих послова или превара (изазивање криве претставе о личности саговорача), према томе каква је била намера лица које је такав уговор закључило. Тада и није реч о подметнутом лицу у горе изнетом смислу, то није фидуџијарни посао ни у ширем смислу.

С друге стране, осим горе наведених случајева, имамо још неке грађанскоправне односе у којима се не слаже економско и правно дејство. То је, на пример, оснивање привредног (трговинског) предузећа које је формално самостално правно лице и у правном промету иступа као такво, али је у стварности основано финансијским средствима другог предузећа. Такво предузеће је у стварности, економски, филијала а не самостално предузеће. Додуше, и тад је често реч о изигравању прописа (на пример, у иностранству, у буржоаским земљама, о изигравању прописа о забрани

картела или о изигравању прописа о стечају, код нас о принудној ликвидацији, итд.), но то не мора да буде случај. Ипак ни овде није реч о фидуцијарном правном послу већ о неком правном односу трајнијег карактера, иако овај однос има сличности са фидуцијарним послом управо због разликења правног и економског положаја.

Ми ћемо се у даљем излагању ограничити на расправљање фидуцијарних послова у ужем смислу, и то не свих питања која се појављују у вези с тим послом. Узећемо само два основна питања и то како изгледа фидуцијарни посао гледан кроз појмове имовине и каузе. (1). Но, прво ћемо изнети сасвим кратко неке моменте из историје фидуцијарних послова.

2. — Поћићемо од римског права јер ту јасно можемо пратити настанак, развој и значај фидуцијарних послова.

Романисти се не слажу у ком је времену фидуција настала. Неки чак тврде да је она постојала већ у времену XII таблица, но за то нема доказа (2). Зна се, међутим, да дуго времена по настанку она још није била заштићена никаквим правним средством. Судбина посла зависила је од поштења (*fides*) фидуцијара. Но и ту се одиграо процес толико карактеристичан за развој римског права: када су фидуцијарни послови, због економских потреба, учестали, прво се јавља једна непотпуна правна заштита која се постепено усвршава у потпуно уобличени и заштићени правни однос. Та непотпуна правна заштита је била тзв. *usureceptio fiduciae*. Ако је фидуцијант на неки начин, па макар и лукавством, дошао до своје ствари и држао је годину дана, постао би поново власник те ствари узупапијом. (То је била стара форма узупапије за коју се није тражио ни правни основ — тзв. „законита“ државина, ни савесност). Каснија фаза у заштити је било давање кондиције због неоснованог обогаћења фидуцијанта. Тако ако фидуцијар у фидуцији за заштиту потраживања не би вратио ствар по исплати дуга, фидуцијант га је могао тужити због неоснованог обогаћења (3). Тек у I веку пре наше ере јавља се *actio fiduciae* (*directa* и *contraria*) и тиме је *actum fiduciae*, тј. споразум којим су странке при фидуцијарном преносу одредиле економско дејство преноса и обавезу фидуцијара да ствар врати у својину фидуцијанта, — добио своју коначну правну заштиту. Ова *actio* имала је деликтни карактер утолико што је повлачила за собом инфамију фидуцијара. Касније је тужба изгубила свој деликтни карактер.

(1) У нашој литератури мало је писано о фидуцији. Имамо само чланак проф. професора Аранђеловића: О фидуцијарним пословима, „Архив за правне и друштвене науке“ из 1926, с. 337 и сл., и чланак проф. Јури Штемпићара: *Prenos premitičnin in terjatev v zavarovanje*, „Slovenski pravnik“, бр. 3—4 из 1936. Фидуцију спомиње још у свом чланку „Симуловани (привидни) уговори“ Борђе Павловић у „Архиву“ из 1913, с. 282 и сл., као и проф. Константиновић у свом реферату на Конгресу правника у Скопљу 1932 „Хипотека на стоци“ (вид. Споменицу о конгресу).

(2) P. Oertmann: *Die Fiducia im römischen Privatrecht*, Berlin, 1890, с. 60 и сл. У то време није било још ни друштвено-економских услова за развој фидуције.

(3) Huvelin: *Cours élémentaire du droit romain*, Paris, 1929, t. II, с. 81. Ово је чудновато за данашње појмове о неоснованом обогаћењу. Међутим, ова установа развијала се у римском праву казуистички, нарочито у вези са реалним и неизменим уговорима, за које у почетку није било друге санкције.

Фидуција је у римском праву служила за разне сврхе. Фидуцијом су се преносиле не само имовинске вредности него и родитељска и мужевлева власт, тзв. *manus* у циљу еманципације, ослобођења од *manus*-а (*eman- cipatio* и *coemptio fiduciaria*, итд). Нас, међутим, интересује фидуција у имовинском праву.

У области имовинског права (уколико се о имовинском праву може говорити у ранијим фазама развоја римског права) постојале су две врсте фидуције: *fiducia cum creditore contracta* и *fiducia cum amico contracta*. Прва врста фидуције је била једна од претеча каснијег заложног права и она је економски играла улогу истог оног обезбеђења потраживања као каснија залога. Друга врста фидуције, заједно са реалним и безименим уговорима, претеча је оних уговора којима се преноси само делимична економска употреба ствари, као што су остава, послуга и ортаклук. Затим, ова врста фидуције служила је и за зачетак других уговора чију су потребу наметали развој економских односа и упоредни развој правне технике. Такав је био уговор о мандату (фидуцијар је био уствари мандатар), секвестар, пренос ради комисионе продаје (немачки *Trödelvertrag*, уговор са старетинаром), фидуцијарни пренос ради заступања у парници, фидуција као сурогат за постављање услова у правном послу, и фидуција у виду ороченог поклона (4). Поред тога постојала су фидуцијарна располагања и за случај смрти. Затим, у старијој фази римског права постоји и *fiducia testamentaria*, један облик фидуције коју сусрећемо и у осталим примитивним правима прожетим анамистичким формализмом: оставилац одређује једно лице названо *familiae emptor*, за наследника у виду манципације, с тим да заоставштину пренесе на лица која оставилац-фидуцијант одреди (додуше по данашњим појмовима ово је већ фидуција у ширем а не у правнотехничком смислу).

Фидуција се односила махом на *res mancipi* и закључивала се у виду манципације (иако у начелу фидуцијом су се могла преносити и *res pec mancipi* помоћу *in iure cessio*). Затим фидуцију су могли закључити само римски грађани, никако не и перегрини. Фидуција се никад није могла закључити традицијом. То је и јасно, сама појава преноса својине консенсуалним правним послом и традицијом већ значи настанак модерног имовинског права у Риму, са разноврсним правним формама које потпуно одговарају економској садржини правног посла. Додуше, упоредо с тим пословима задржала се још једно време фидуција, нарочито за обезбеђивање потраживања. Но у Јустинијановој кодификацији фидуција се више не спомиње као правна установа.

Фидуција је одиграла у римском праву веома важну и напредну улогу. Она је била једно еластично средство правне технике да се крути и ритуални формализам римског права прилагоди новим економским потребама. Из фидуције се углавном развио *pignus* — ручна залога, као и *depositum* и *commodatum* (заједно са *actio depositi* и *commodati*), а утицала је и на развој других правних установа које смо горе споменули. Само, услед

(4) Oertmann: op. cit., с. 135 и сл.

њене ограничености на *res mancipi* и на римске грађане и њен значај је био ограничен (5).

У развоју других примитивних права видимо у основи сличан процес као и у римском праву када се развија робна привреда и старе правне форме које су круте, анимизмом прожете, условљене затвореном кућном привредом, — показују као недовољне. Тада се врши формалан пренос својине али се при томе уговара друга, ужа економска употреба пренете ствари. Тако и у тим правним фидуцијарни пренос својине скрива у себи замјетке других правних односа, залог, оставе, послуге, заступништва, итд., док се за те односе не развију или не преузму из римског права одговарајуће правне форме. Узвемо само неке примере из права неких средњовековних германских народа.

Код Франака постојала је једна установа слична *familiae emptor*-у у римском праву (6), коју помиње *Lex Salica* у *tit 46, t. 2*. Наиме код Франака, као и код осталих германских народа на сличном ступњу развоја, постојало је само законско наслеђивање уског круга крвних сродника, а тестаментално наслеђивање није постојало. Када би неко умро без законског наследника, његово имање би се вратило народу (племену), односно касније краљу. Да би се то избегло *Lex Salica* предвиђа тзв. салмана (*Salmanus*), на кога лице без наследника преноси своје имање још за време живота с тим да салман то имање у року од годину дана по његовој смрти пренесе на лица која оно одреди. Формално је овде реч о два преноса у ритуалној форми, а у суштини то је тестаментално наслеђивање при коме је салман само извршилац тестамена. Сличних установа је било и у другим примитивним германским правима само лице које је играло улогу салмана код Франака називало се латинским именима: *dispensator, distributor, erogator*, итд. Та су лица често имала задатак да фидуцијом стечене ствари разделе међу сиротињом или да пренесу на неки манастир (на пример, кад би непосредан пренос краљ забрањивао из фискалних разлога) или да употребе за друге побожне сврхе, „за спас душе“ фидуцијарног повериоца. Касније, услед започетог развоја новчане привреде, и ту се појављује фидуцијарни пренос ради обезбеђења потраживања (7).

Фидуцијарни пренос је имао велику примену нарочито у средњовековним градовима. На пример, ако је неко, који по статутима града није могао стећи својину на непокретности у граду, хтео ипак доћи до непокретности, подметнуо је место себе као купца грађанина тога града.

Утицај римског права проширио се на права германских народа чим су они почели стварати своје државе. Примањем хришћанства они су примили и римску културу у оном облику и степену у коме им је била приступачна с обзиром на њихово друштвено уређење. На тај начин, још пре рецепције римског права продрла су нека римска правна схватања нарочито кроз канонско право. Због тога, као и због неких других друштвених разлога, њихове правне установе чису наставиле развој по оној истој логици

(5) Поред фидуције, на развој римског права и усавршавање правне технике нарочито су утицали реални и тзв. безимени уговори, нарочито у промету са пегеринима. О томе смо нешто мало писали у чланку: Кауза и правни основ, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 2 из 1959.

(6) О. Fischbach: *Treuhänder und Treuhandgeschäfte*, 1912, с. 27 и сл.

(7) На пример, у лонгобардском праву, вид. Fischbach: *op. cit.*, с. 50.

као установе примитивног римског права (8). То је био разлог што ни фидуција у тим правима није прешла исте етапе као у римском праву. Ипак, у тим правима и у каснијем Средњем веку остају неке установе сличне фидуцији. То су, на пример, тзв. *vif gage* и *mort gage* у средњовековном француском праву. *Vif gage* значи пренос покретности у својину зајмодавца с тим да се вредношћу плодова и употребом ствари постепено смањује и отплаћује позајмљена главница. *Mort gage* пак значи пренос непокретности у својину зајмодавца с тим да плодови непокретности подмирују камате, а зајмопримац — продавац има право прекупа продате ствари. Јасно је да при томе цена прекупљене ствари значи враћени зајам. Ова установа се разликује од фидуције римског права по томе што се у фидуцији преносила пуна својина са много ширим правним овлашћењима него што је имала каснија залога. Овде се пак преносила ограничена својина: и временски јер траје до рока прекупа; и садржински јер је власник-зајмодавац морао чувати суштину ствари и није је могао отуђити. По садржини, ово је право веома слично римској и данашњој залози. Ипак и ту имамо извесно неслагање правног и економског дејства (9). Додајемо да у енглеском праву још и данас постоји истоимена установа — *mortgage*. То је пренос својине било покретних било непокретних ствари на зајмодавца ради обезбеђења потраживања, такође са правом прекупа (иако у енглеском праву имамо и неке друге правне установе за обезбеђење потраживања које су сличне нашој залози).

У енглеском праву развила се правна установа која је по свом постанку и смислу слична фидуцији. Та се установа зове траст (*trust*). То је оригинална установа енглеског правног система чији је развој почео у Средњем веку, али која још и данас постоји и игра у њему велику улогу. Траст значи пренос формалне својине на неко лице с тим да стипендар ту својину не користи за себе већ економске користи својине извлачи неко треће лице-корисник. И ту се, дакле, разилази правно и економско дејство својине. Траст по своме постанку и смислу сличан је фидуцији. И језично *trust* значи исто као и *fiducia* — поверење. Он је такође настао због тога што је средњовековни правни формализам био сувише скучен за нове појаве економског и друштвеног живота уопште. Траст се развио из тзв. *use-a*, а то је значило пренос својине на једно лице с тим да га економски не користи за себе већ или за самог преносиоца или за неко друго лице. У почетку то се практиковало да би избегла извесна феудална ограничења и фискални терети које је владар наметао. Но док су у римском праву и средњовековним континенталним правима фидуција и појаве сличне фи-

(8) С друге стране, феудално уређење на западу није давало могућности да се одржи континуитет са римским правом, сведеним ма и на примитивније форме, као што је био случај у Византији. Рецепција римског права почиње тек од XIII века, кад у феудализму продиру у већој мери робни односи.

(9) Трагови ове установе задржали су се до данашњег дана у *Code civil-у* (чл. 1659) у виду права прекупа, но право прекупа је ограничено на пет година. Сличне установе имали смо и у обичајним правима и других народа. Трагове ове установе имамо у тзв. подлози у Општем имовинском законнику, чл. 864 и сл. И Среди грађански законик (§ 670—676) као и Аустриски грађански законик (§§ 1068—70) спомињу право прекупа с тим да то право може трајати до краја живота продавца. Но ове врсте прекупа нису више фидуцијарни послови, него евентуално симуловани зајмови са недозвољеном интересном стопом.

дуцији биле превазиђене, енглеско право сачувало је још и данас континуитет са средњовековним формализмом. У Енглеској никад није било рецепције римског права као на континенту. Оно је до данас сачувало свој казуистички карактер. Тако је и траст остао до данашњег дана са својим џепањем на формалноправну и економску, фактичку својину. Он у англо-америчким правним системима замењује у извесним ситуацијама заступништво, старатељство, неке врсте правних лица, јемство, залогу, тужбу за неосновано обогаћење, повраћај у пређашње стање, легат, наследноправну супституцију, итд. (10).

У средњовековним правима на европском континенту као и у римском праву, фидуције и појаве сличне фидуцији биле су превазиђене. У римском праву, поред осталог, формализмом прожетог, *ius civile*-а створило се ново, преторско право које је одговарало захтевима робне привреде и које је нашло, пре или после, за сваку појаву робне привреде одговарајућу правну форму. Није било више потребе за разилажењем правне форме од економске садржине. Тако се изградио један величанствен, логички повезан, јасан и заокружен систем, назван римско право. Оно је рецепцијом поново оживело у Западној и Средњој Европи те се развило у савремено грађанско право. На енглеском острву поред старог *common law*-а такође се развило ново право звано *equity* које по свом настанку и смислу има веома много сличности са преторским правом Римљана. Но оно није укинуло старо *common law* већ чини с њим и данас један правни систем који је веома еластичан и одговара потребама друштва у којима дејствује, али ни издалека није логички тако разрађен као грађанско право на европском континенту.

3. — Дакле, у савременим грађанским правима нема места фидуцијарним пословима. Логичан систем стварних права, консенсуалност и каузалност правних послова уз разноврсне, сасвим слободне, форме уговорања искључују потребу за фидуцијарним пословима.

И заиста савремене кодификације или уопште не говоре о фидуцијарним правним пословима, или их спомињу само узгред. Аустриски грађански законик, као и Српски грађански законик и Општи имовински законик, никако не спомињу фидуцијарне правне послове. То је и разумљиво јер је Аустриски грађански законик непосредан резултат тзв. модерног пандектног права. Али *Code civil* само на једном месту и посредно ипак помиње фидуцијарне правне послове. У чл. 1321 говори о тзв. *contre-lettre* што не значи ништа друго до фидуцијарни споразум странака. Овај члан гласи: „Фидуцијарни споразуми могу имати дејства само међу уговорним странкама; они немају никакво дејство према трећим лицима“. Додуше, француски израз *contre-lettre* који смо ми превели као „фидуцијарни споразум“ ни лексички ни етимолошки нема везе са изразом *fiducia*, али по смислу управо то значи. Истина, француски теоретичари, у вези са чл. 1321, не говоре о фидуцијарним већ о симулованим пословима. Но они под

(10) Траст ни правнотехнички није исто што и фидуција. У фидуцији фидуцијант преноси неко право на фидуцијанта ради неког свог економског интереса с тим да фидуцијар то право, по постизању економског циља, повратно пренесе на њега. Код траста оснивач траста преноси право на носиоца траста не у свом интересу, него у интересу неког трећег лица, и то се право не враћа на оснивача. Иначе, нешто више је написано о трасту у нашем чланку: Траст у англо-америчком систему права, „Анали“, бр. 3 из 1957.

симулованим пословима управо подразумевају оно што наша (као, на пример, и аустриска, немачка, руска, мађарска, итд.) теорија сматра фидуцијарним: То су они дозвољени послови где правно дејство не одговара економском дејству. Правно дејство је видљиво и споља, али посебним уговором, унутрашњим споразумом странака стварно, економско дејство је ограничено. То је најчешће случај са комисионим пословима, али су могући и дозвољени у смислу тог члана и фидуцијарни послови у ужем смислу, као што смо их горе дефинисали 11).

Немачки грађански законик не говори непосредно о фидуцијарним правним пословима али их на једном месту § 223, ст. 2 посредно помиње. Први став овога параграфа говори о томе да се и застарело потраживање може наплатити и без заложене ствари, а у другом, за нас интересантном ставу додаје: „Ако је за обезбеђење једног захтева (*Anspruch*) пренето неко право, не може се тражити повраћај права (*Rückübertragung*) на основу тога што је захтев застарео“. Јасно је да се овде говори о фидуцијарном преносу права ради обезбеђења неког захтева (по правилу неког потраживања), па се каже да фидуцијант не може тражити да му фидуцијар врати то право ако је застарео захтев за чије је обезбеђење право било пренето.

Рекли смо да законници, који су пре рата важили на нашим правним подручјима, нису познавали фидуцију. Ипак имамо један предратни позитивни пропис који је, такође посредно, споменуо фидуцију. То је § 10, ст. 3, стечајног закона од 22новембра 1929. Тај пропис гласи: „Уколико овај закон што друго не наређује, вреде наређења о разлучним веровницима и за оне личне веровнике стечајног дужника, који су ради обезбеђења својих захтева стекли извесне предмете његове имовине, нарочито његове тражбине по књигама“. Овај пропис је превод одговарајућег параграфа аустриског стечајног закона из 1914. Тим прописом, дакле, и код нас се признаје могућност фидуцијарног преноса неких права (ширих од залог) ради обезбеђења потраживања (иако пропис говори о „предмету имовине“ а не о праву). На тај пропис ћемо се ниже вратити.

Каква је ситуација у погледу постојања фидуцијарних послова у пракси? У наведеном чланку проф. Аранђеловић уверава да су се и код нас у пракси појављивали они фидуцијарни послови који су постојали и у пракси других земаља, као рецимо цедирање потраживања ради наплате, фидуцијарни пренос својине ради плодоуживања, ради управљања непокретностима, ради парцелисања земљишта преко предузимача, а нарочито су били чести фидуцијарни преноси ради обезбеђења потраживања. Но наша судска пракса није их регистровала као фидуцијарне послове. У аустриском праву теорија и пракса дуго није признавала важност фидуцијарних послова. Али, они су се касније афирмисали у пракси, нарочито фидуцијарни пренос својине ради обезбеђења потраживања, што показује и горе наведени § 10 стечајног закона.

(11) Симуловани послови, по нашем систему, када се у циљу обмане трећих лица приказује други посао од оног који су странке закључиле, нису дозвољени ни у француском праву. Вид. Planiol-Ripert: Cours élémentaire de droit civil français, Paris 1931 t. II, c. 450 и сл.; Josserand: Cours de droit civil français, Paris, 1933, t. II, c. 167.

Немачко право признаје важност фидуцијарним пословима и у теорији и пракси. Ту се афирмисала једна врста фидуцијарног посла, фидуцијарни пренос својине ради обезбеђења потраживања — тзв. *Sicherungsübereignung*. У Немачкој, и после Другог светског рата (12), радо се прибегава тој врсти обезбеђења потраживања јер она има многа преимућства над залогом. Код ручне залог залогодавац се лишава државине ствари, а затим, компликоване су формалности при уновчењу залог. При преносу својине ради обезбеђења много је лакша наплата из ствари, дате за обезбеђење, а осим тога она стаје у државини дужника-фидуцијанта. Правна техника тога преноса је следећа. Дужник пренесе својину ствари које служе за обезбеђење потраживања на зајмодавца. Но, приликом уговора о преносу странке истовремено уговоре да пренета ствар служи само за обезбеђење, а осим тога она остаје у државини дужника-фидуцијанта. Правна нарочито важно за дужника ако је он привредник, па ради обезбеђења пренесе своје машине, инвентар или магацин робе или сировина. Ту се користи стара установа *constitutum possessorium*-а који Немачки грађански законик предвиђа § 930. Но како може дужник располагати туђом робом која чини својину зајмодавца? По Немачком грађанском законнику није потребан уговор о овлашћењу у смислу § 185: „Располагање које неовлашћено лице предузме у погледу неког предмета има правно дејство ако је наступило по престанку овлашћеног лица“. Ако је заложен магацин робе, странке уговарају и пренос својине будуће робе на зајмодавца антиципираном *constitutum possessorium*-ом. Ову операцију у немачком праву омогућава карактер апстрактности уговора о предаји ствари при преносу стварних права у смислу § 929 Немачког грађанског законика.

Видимо, дакле, у немачком праву рађање једне нове правне установе, нове врсте обезбеђења, потраживања која одговара економским потребама те земље. Опет видимо разилажење правне форме од економске садржине у једној новој привредној појави. Ипак, с обзиром на правну технику Немачког грађанског законика ово неслагање не ствара у пракси тешкоће. Веома је интересантно да Грађански законик Руске федерације у Совјетском савезу такође је преузео у свом чл. 105а ову врсту обезбеђења потраживања у виду залагања магацина робе или сировина, дакле залагања потрошних и заменљивих ствари. То је тзв. залагање робе у промету и преради за обезбеђење кредита, нарочито банкарског, које се, за време Нове економске политике обилато користило. Дакле, тај совјетски законик превазишао је неслагање између економске садржине и правне форме и створило је нову врсту залог која је играла исту улогу као фидуцијарни пренос својине у немачком праву и која је одговарала новим економским потребама.

Да ли се фидуцијарни послови појављују у нашем новом, савременом праву? Извесно је да су непосредно после ослобођења, због ограничавања приватне својине и слободе уговорања у вези са увођењем новог

(12) У Западној Немачкој је то дозвољено међу свим лицима. У Источној Немачкој није дозвољено међу приватним лицима него само за обезбеђење потраживања државних банака и предузећа према приватним лицима, првенствено за куповну цену ствари купљених на кредит. Вид. Dornberger-Kleininger-Posch: Das Zivilrecht der DDR — Sachenrecht, Berlin, 1951, с. 312 и сл.

привредног система, били чести симуловани и фиктивни правни послови. Тих послова има и данас, и неки су од њих типични, например, продаја или уступање станарског права који су симуловани као продаја намештаја. Извесно је да се у вези с тим, као и у вези с новим појавама, појављују и фидуцијарни послови у ужем и ширем смислу, но наши судови их ретко региструју као такве. Примера ради навешћемо једну типичну врсту спорова у вези са заштитом ауторских права. До доношења закона о ауторском праву од 28 августа 1957 постојала је Југословенска ауторска агенција, основана у складу са ранијим прописима о заштити ауторских права. Та агенција је имала првенствено задатак да се стара о ауторским правима наших и страних аутора, „нарочито склапањем уговора о искоришћавању и чувању ауторских права“, како је то предвиђао статут агенције од 31 јануара 1955. Она је дакле заступала ауторе. Но статут је имао (чл. 7) одредбу по којој: „Југословенска ауторска агенција може водити спорове и заступати носоце ауторских права пред судовима и другим органима власти [...] и без овлашћења носилаца ауторских права, изузев случаја кад се носилац права изричито томе противи“. Судови су тај став протумачили да агенција може и без изричитог овлашћења аутора у своје име водити парницу ради заштите ауторских права. (Наиме агенција је била не само правно лице грађанског права него и нека врста јавне службе чији је статут детаљније разрађивао прописе о заштити ауторског права, те је статут био донет на основу решења Претседника Савета за науку и културу ФНРЈ.) Поставља се питање о каквом је односу овде реч. Ово није право, непосредно заступништво јер агенција иступа у своје име. На први поглед се чини као да је реч о фидуцијарном преносу ауторских имовинских права на агенцију. Ипак, то није фидуцијарни пренос у ужем смислу јер нису унапред одређена конкретна права која би се преносила на агенцију, нити уопште постоји фидуцијарни споразум. Уствари овде је реч о комисионом послу (не у смислу трговинског, привредног права, него у смислу посредног заступништва, као што смо горе изнели). При томе би се узело да су аутори, учлањењем у Савез аутора чије послове агенција обавља, склопили прећутан уговор о том комисионом послу — посредном заступању, те да су истовремено дали генерално овлашћење о посредном заступању. Додуше наведени члан статута говори о заступању „без овлашћења“, али овде се мисли на изричито овлашћење. А да је реч о претпостављеном генералном овлашћењу може се закључити из тога што тај исти члан тврди да се заступање може спречити изричитим противљењем. (13). Свакако се може узети да овде постоји фидуцијарни правни однос у ширем смислу.

(13) Вид. одлуке Врховног привредног суда, бр. Сл. 664/56 у спору југословенске ауторске агенције Београд против „Авала“ филма, и бр. Сл. 314/56 у спору југословенске ауторске агенције против среза Добојског.

Поред противречности у статуту агенције што је она истовремено самостално правно лице и орган Савеза аутора, дакле другог правног лица, постоји још једна противречност са гледишта конструкције коју смо у тексту изнели. Наиме, агенција штити интересе не само чланова Савеза аутора него и иностране ауторе. Разуме се да је на основу тако противречних текстова тешко наћи складну теориску конструкцију. Но такве појаве су нужна пропратна појава развоја нашег новог права, кад оно регулише нове, понекад још неискристалисане односе. Разуме се да такви прописи не могу бити рашчишћени и усклађени у свим својим теориским изгледима.

4. — Сада ћемо узети два основна питања у вези са теориским објашњењем фидуцијарног посла: у чијој се имовини налази фидуцијарним послом пренето право, и како се поставља питање каузе код фидуцијарних послова. Од одговора на ова два питања зависи и треће питање: јесу ли могући у нашем систему фидуцијарни послови по самој логици нашег система.

Питање у чијој се имовини налази право пренето фидуцијарним послом управо је камен спотицања у фидуцијарним пословима. Формално-правно ствар је јасна. Оно се налази у имовини фидуцијара. На њега је пренето право. И заиста, у раном римском праву, где се право преноси ритуалним формама, јасно је да је то право у имовини фидуцијара: сва правна дејства везана су за фидуцијара, фидуцијант нема никакву правну заштиту, њега штити само поверење у дату реч фидуцијара.

Додуше, у тој фази развоја римског права још и не постоји појам имовине (као што чак ни у Дигестама још не постоји један јасно одређен и јединствен појам имовине). Али је несумњиво да је субјект, титулар права само фидуцијар. Тек када се јавља схватање да правна форма покрива одређен имовински интерес, тек тада се јавља и правна заштита фидуцијара, тек се онда увиђа да је правна форма неадекватна, да се она разилази од економске садржине. У римском праву, дилема која настаје због тога разилажења решава се напуштањем фидуције и конституисањем новог субјективног права за економски интерес који има фидуцијант.

У енглеском праву се појављује иста дилема као некад у римском праву. Када се ствара тзв. *use*, из кога се развија каснији *trust*, лице које је фидуцијарно пренело своје право нема никакву правну већ само моралну заштиту. Каније тзв. *equity* ту моралну заштиту чини правном. Али док је римско право превазишло двојност правне форме и економске садржине, енглеско право је створило на основу те двојности двоструки систем субјективних права. *Title*, формално право по *common law*-у има стицалац формалног права, тзв. *trustee*. Али и корисник — *beneficiary*, лице које ужива економску садржину права, има право само се оно зове *interest* и има свој корен у *equity*. Већ и сам назив те друге врсте субјективног права и етимолошки указује на економски интерес који се одваја од форме. Дакле, у систему тзв. *trust law*-а имамо по два субјективна права која се односе на исти објект. Ако та два права, *title* и *interest*, форма и садржина, дођу у сукоб, превагу увек има садржина, *interest*. У крајњој линији ово удвостручење је нелогично. *Title* би се могао конструисати као једно подређено право *interest*-у, исто онако као што се фидуција у виду залог, мандата, послуге, итд., претворила у адекватно субјективно право које је подређено економској својини, која је остала фидуцијантну. Али историски развој понекад се и у праву изокрене, на дуже или краће време, од нормалног тока унутрашње логике, дијалектике, кретања. То је случај и у енглеском праву.

Кад се из било кога разлога у савременим правима појави фидуција (а то је данас изузетна појава према нужности појаве фидуције у вези са превазилажењем правног формализма), опет се поставља иста дилема као

и у римском праву. У чијој имовини се налази пренето право: да ли у имовини фидуџијара или фидуџијанта.

На то питање можемо одговорити ако јасно уочимо не само двојност коју смо већ истакли у појединачном субјективном праву већ и двојност у имовини као скупу, збиру субјективних права. Што се тиче појединачног субјективних права. Ту се фидуџијарно право појављује у имовини једног номски интерес. Чак и онда ако је предмет тога субјективног права нека нематеријална вредност, рецимо лично добро или производ људскога духа, он постаје имовинско право самим тим што претставља економски интерес који се може изразити новцем. То је садржина субјективног права (14) с обзиром на форму, нормативни израз субјективног права. Склад између економске садржине и нормативне форме једна је од иманентних одлика савременог имовинског права које се заснива на робној привреди. Фидуџијарни послови управо нарушавају тај склад, зато су они туђи систему имовинског права. Тај несклад још се јасније види у имовини као скупу субјективних права. Ту се фидуџијарно право појављује у имовини једног лица — фидуџијара, а економска садржина права у имовинској маси другог лица — фидуџијанта (15). То је смисао тврдње да се фидуџијарним послом само „формално“ преноси право. „Формално“ се преноси због тога што економски интерес које то право у формално-нормативном смислу заштићује, остаје и даље преносиоцу, фидуџијанту. Додуше, и на фидуџијара се преноси изванредан економски интерес: да обезбеди своје потраживање из предате ствари, да управља тим стварима, да се служи њима у ограниченом обиму, итд. Но тај економски интерес је ограничен, делимичан с обзиром на све оне економске користи коју ствар или други објект субјективног права даје, а које су обухваћене ширим економским интересом који преносилац има на тој ствари. Зато се каже да се на фидуџијара преноси шире право, шира правна овлашћења него што одговара економском интересу који се као објект тога права преноси на њега. Другим речима, право је прешло у ширем обиму у његову имовину него у његову имовинску масу, док је на страни фидуџијанта обрнута ситуација.

У сукобу између „формалних“ правних овлашћења и економске садржине пракса, ма како се колебала, на крају увек даје превагу економској садржини права. То је био случај при развоју фидуџије у римском праву, то је случај и данас. У томе је смисао наведеног § 10, ст. 3, предатног стечајног закона. У стечају фидуџијанта узима се право фидуџијара не у његовом формално-нормативном обиму него у његовој економској

(14) Израз „садржина“ није правнотехнички. Овде се мисли на економски супстрат имовинских права за разлику од чисто правнорегулативне форме. Но та економска „садржина“ и правнотехнички се непосредно испољава кроз извесне појмове, као што су објект, кауза, државина, *clausula rebus sic stantibus*, оштећење преко половине, итд.

(15) Под имовином подразумевамо скуп права и обавеза у њиховом нормативном изразу, а под имовинском масом скуп економских добара на која се односе та права и обавезе. Ово одговара разликовању између економске садржине и нормативне форме субјективних права о чему говоримо у тексту. Вид. наш „Увод у грађанско право“, 1959, с. 161 и сл. — У енглеском праву не постоји појам имовине, ни израз за тај појам. Уместо нашег појма имовине они још увек имају исти појам као Римљани у Дигестима: *bona — assets, goods and chattels*. (Иначе реч *patrimonium* значи у енглеском или наследство, баштину, или приходе једне цркве.)

садржини. Зато он у стечају има само различно¹ а не излучно право, ако је реч, на пример, о фидуцијарном преносу својине. Он се ту сматра само као заложни поверилац, што уствари и јесте, а не као власник, јер је он то само формалноправно а не и стварно. Стварни, економски власник остао је фидуцијант. Наш предратни стечајни закон не говори о томе да ли по истој логици фидуцијант има излучно право у стечају фидуцијара. Но то страна права, на пример немачко, у којима су фидуцијарни преноси релативно чести, тако и решавају (16).

Друго питање, уско повезано са првим, јесте која је кауза у фидуцијарним пословима, и у вези с тим треће питање: може ли теорија признати важење фидуцијарних послова. Ми смо каузу објаснили као непосредни економски циљ који странке хоће да постигну правним послом. Ако је то тако, кауза је јасна у фидуцијарним пословима: то је залога у фидуцијарном преносу својине ради обезбеђења потраживања, то је послуга, мандат, итд., у другим врстама фидуцијарних преноса (17). Но ако је јасна ситуација у погледу каузе, није јасна ситуација правног основа посла: правним послом странке хоће ужи економски ефект од правног, њихова воља није усклађена са економским ефектом посла.

Стога аустриски писци, који су се бавили тим проблемом, сматрају да фидуцијарни правни послови не важе, да не могу постојати у систему аустриског имовинског права. У аустриском праву правни послови су каузални. При деривативном стицању права мора да постоји кауза, каузални посао звани *ustus titulus*, и пренос права, који с тим послом чини целину мора се ослањати на тај каузалан посао. Зато, на пример Еренцвајг (*Ehrenzweig*) у овом познатом уџбенику каже: „[...] по Општем грађанском закону правни основ својине је само овај посао који има за циљ издвајање ствари из имовине преносиоца [...]“. Затим изричито наводи да фидуцијарни послови то нису (18). Истог је мишљења и Кланг (*Klang*) који каже: „[...] као погодни основи (*taugliche Erwerbsgründe*) [...] за пренос својине [...] могу да се рачунају само они који су по својој економској сврси намењени да стицаоцу прибаве својину [...]. Према томе уговор о преносу ради обезбеђења по Аустриском грађанском закону није основ за пренос својине (*Eigentumstitel*)“ (19).

Логика аустриских писаца у том питању ослања се на традиције римског права. Видели смо да се у римском праву консенсуалним послом о отуђењу својине и предајом ствари (традицијом) никад није преносила

(16) Вид. Ennecerus-Kipp-Wolf-Nipperdey: *Lehrbuch des BGB*, Bd. I, 1931, с. 457 (по писцу ту фидуцијант има „*rei vindicatio utilis*“); Lehmann: *Allgemeiner Teil des BGB*, Berlin, 1957, с. 237. — И у комисионом послу поставља се проблем у чијој се имовини и имовинској маси налази право које стиче комисионар. Не улазећи у детаље, можемо рећи да се и ту проблем поставља на сличан начин као у фидуцијарном послу у ужем смислу.

(17) Овде мислимо на залогу, мандат, послугу, итд., у економском смислу, јер све те појаве су по свом постанку прво економске, па тек онда правне. Вид. о томе наш наведени чланак „Кауза и правни основ“.

(18) Krahnz-Ehrenzweig: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1/2 (Sachenrecht), Wien, 1923, с. 208.

(19) Klang: *Kommentar zum ABGB*, Wien, 1930, коментар уз § 424, с. 156. Кад аустриски писци говоре о фидуцијарном преносу ради обезбеђења¹, они не мисле само на фидуцијарни пренос својине него и на фидуцијарну цесију потраживања. Има, разуме се, низ аустриских писаца који се не слажу са изнетим мишљењем и тврде да фидуцијарни послови могу важити и у оквиру система аустриског права, али они су у мањини.

фидуцијарна својина или друго право, и чим је традиција потисла мандипацију, нестало је и фидуције. Паулсово мишљење (*Dig.*, 41, 4, 2): „*Pro emptore possidet qui re vera emit [...]*“ сасвим иде у прилог наведеним аргументима (20).

Но, иако аустриска теорија, сасвим исправно, не признаје важење фидуцијарних послова, то не значи да их пракса не прихвата. Чак наведени писци Еренцвајг и Кланг сматрају да су фидуцијарни послови, нарочито фидуцијарни пренос права ради осигурања потраживања, корисни за праксу, а њихово постојање у пракси доказује и наведени § 10 аустриског и нашег предратног стечајног закона. Код нас су истог мишљења пок. проф. Аранђеловић и проф. Штемпихар.

Не улазећи у то да ли би фидуцијарни послови били потребни или корисни нашем данашњем праву (21) и истичемо само да теориски они нису у складу са основним начелима нашег имовинског права из разлога који су аустриски писци навели. А тај разлог, најкраће формулисан, јесте у томе што се код тих послова *разилази правни основ са каузом*. Овде није реч о неважности у техничком смислу, како се то схвата код ништавних послова, ређимо код фингиранних или симулованих. Фидуцијарни послови нису по себи забрањени. Ипак, из наведених разлога, строго теориски узевши, они не би могли постојати у нашем систему имовинског права.

Друга је ситуација у немачком праву или при апстрактним пословима које познаје наше право. У немачком праву основни, каузалан посао (*obligatorischer* или *Verfügungsgeschäft*) одвојен је од традиције која у виду апстрактног уговора о преносу (*Zuwendungsgeschäft*) претставља самосталан правни посао (22). Због тога је ту лакше теориски образложити постојање фидуцијарних послова. Исти је случај са апстрактним пословима који постоје у нашем праву. На пример, у меничном индосману ради наплате уствари опет имамо посла са фидуцијом. Индосатар има потраживање, иако је он уствари само пуномоћник. Овде је фидуцијарни карактер посла покривен апстрактношћу. Но ако се овом конструкцијом може избећи разлижење правног основа од каузе, не може се избећи други проблем: у чијој имовини и имовинској маси се налази фидуцијом пренето право и објект тога права. Основна противречност, дакле, коју фидуција својим постојањем ствара, појављује се и у немачком праву.

Посматраћемо ово питање још са једног становишта. Да ли је могућ фидуцијарни посао у брачном и породичном праву? Одговор је ван сумње: није могућ. При склапању брака и усвојења такође постоји сагласност равноправних воља странака као и при имовинско-правним уговорима. Али садржина тих правних односа није економска, ти послови нису каузални, они не производе дејство у имовини странака. Овде се не појављују форма

(20) Вид. Girard: *Manuel élémentaire du droit romain*, Paris, 1924, с. 307. примедбу бр. 1.

(21) Ако је и спорно да ли се у нашој правној пракси користе фидуцијарни послови у ужем смислу, неспорно је да се обилато користе комисиони послови, које смо означили као фидуцијарне послове у ширем смислу. Строго теориски узевши ни они нису у складу са основним начелима нашег имовинског права. Но овде не можемо подробније ући у то питање.

(22) О схватању каузе у немачкој теорији такође смо нешто подробније говорили у нашем чланку „Кауза и правни основ“.

(не у правнотехничком смислу форме правних послова већ као правнор-мативна супстанца посла) и садржина као две комплементарне супстанце посла. Ту је сама „форма“ суштина посла. На пример, неко закључи брак да стекне држављанство или пребивалиште у нашој земљи; или да реши свој станбени проблем, иако неће и не спроводи фактични брачни однос. У тим случајевима је брак ипак пуноважан, дејства таквог брака су иста као и оног који је закључен ради сталне животне заједнице, рађања деце и других дејстава брака. Дакле, фидуцијарни послови су карактеристични само за имовинско право управо због паралелног и комплементарног постојања правнорегулативне форме и економске садржине у тим пословима (23).

Додирнули смо фидуцијарне послове само са становишта имовине и каузе не само да бисмо боље схватили суштину фидуцијарних послова, него и да појмове каузе и имовине објаснимо још са једне тачке гледања. Став који смо кроз појмове имовине и каузе заузели о фидуцији дозвољава нам да зауземо ставове и по другим изведеним питањима у вези са фидуцијом, а која су питања такође спорна у теорији и пракси. Та су питања: Каква је правна природа фидуцијарног споразума и његова веза са послом о преносу; каква је природа пренетог права, нарочито фидуцијарне својине; ко сноси ризик случајне пропасти ствари; ко сноси редовне и ванредне трошкове одржавања ствари и коме припадају редовни и ванредни приходи и повећања ствари (уколико се странке о томе нису споразумеле); има ли фидуцијарни стицалац права на редхипторну заштиту; какав је однос фидуцијара и фидуцијанта према трећим лицима поводом уговора о пренетом праву и из деликата; итд. Но, ми смо у почетку ограничили циљ и оквир овога рада.

Андрија Гамс

ИЗ ТЕОРИЈЕ ВРИЈЕДНОСНИХ ПАПИРА

1. — *Суштина вриједносних папира.* — Развитком робно-новчаних односа, постепено све друштвене категорије добивају цијену и то без обзира да ли имају вриједност или је немају јер нису производи друштвеног рада. Новац је, каже Маркс, она велика друштвена реторта у коју све може да упадне и да изађе из ње као новац. Све се може претворити у новац и тој се „алкемији“ не може ништа одупријети (1). У капиталистичком друштву се сви људски односи буквално претварају у робно-новчане односе. Сви људи теже да дођу до новца, јер се за новац могу купити не само

(23) Како се ово слаже са чињеницом што се фидуција користила и у римском породичном праву, као што смо раније у тексту истакли? У времену кад су фидуцијарни послови настали није постојало имовинско право и имовинскоправни послови у смислу каснијег класичног римског права. Тада још имамо остатке тзв. *familia*, друштвене наградње над затвореном кућном привредом која је обухватала сва лица и ствари под *manus*-ом *pater familias*-а. Лица су излазила испод *manus*-а или из *manus*-а *pater familias*-а на приближно исти начин као и ствари. Зато се и могао са успехом користити фидуцијарни посао и за мењање статуса лица у тој фази развоја римског права.

(1) Маркс: Капитал, I, с. 92.